

tabt. Jeg kan ikke lide at se burhøns og bundne grisesøer mellem stålstænger, men jeg beundrer de flotte kornmarker med de store mejetærskere. (-) Det var mere frit i min tid, og jeg vil vove at påstå, at husmandsbevægelsen først i dette århundrede var til stor gavn for landet, og jeg tænker på mange familier, der levede et godt liv på de små familiebrug, hvor hele fa-

milien var engagerede i arbejdet, og havde tid til i vinteraftnerne at samles om hængelampen uden TV og uden skyldfølelse over, at man ikke kom med til dette eller hint kursus. (-) Men hver tid har vel sine gode og mindre gode sider. Jeg ønsker ikke de gamle tider tilbage; men jeg er glad for de mange gode dage, jeg har haft som husmandskone på et husmandssted.

Tjenestedreng og karl på Fyn i 20'erne og 30'ernes landbosamfund.

Carl Chr. Christensen er født i 1908 i Kullerup sogn på Fyn. Han voksede op hos en plejemor og kom tidligt ud at tjene. I 1939 købte han et husmandsbrug i Troelse ved Odense.

Jeg er født den 15.5.1908 paa Saaderup Mark, Kullerup Sogn, Fyn.

Da jeg er født uden for ægteskab, kender jeg intet til mine bedsteforældre. Da jeg var to år, kom jeg i pleje hos en ugift kone på 60 år ude paa Freltofte Mose, Nr. Lyndelse Sogn. Hun boede sammen med sin søster, der var enke efter en skemand, der lavede hornskeer, som han gik rundt og solgte.

Det var et gammelt hus med en ret stor have, samt et "torvemål" hvor vi skar tørv til eget forbrug. Desuden havde vi et mindre hønsehold 20-25 stk, hvis æg blev solgt til Brugsen for varer.

Min plejemor gik på arbejde omkring i gårdene, hvor hun hjalp til med slagt-

ning, vask samt alt forefaldende arbejde. Desuden stablede vi om sommeren en del tørv for andre og hjalp til med at tynde roer ud på forskellige gårde. Det foregik på den måde, at min plejemor gik foran og hakkede roerne ud i blokke, og jeg kravlede bagefter og tyndede dem til en. For sådan en dags arbejde fra 6 morgen til 7 aften fik Mor 1 kr., jeg 50 øre. Desuden fik vi ret ofte middagsmad på gårdene. Det var ikke en selvfølge. Da min plejemor blev 70, år fik hun alderdomsunderstøttelse. Det var en god hjælp. Hendes søster, som vi boede hos, havde fået understøttelse længe, da hun var ældre og invalid. I den ene væg i vores dagligstue var der 2 alkover med låger for, så jeg har sovet i alkove hele min barndom. Her levede jeg en tryk og rolig barndom.

Da jeg blev 12-13 år, var jeg om vinteren paa gårdene og drev hest, når de tærskede. Det kunne nok være lidt trist at gå rundt hele dagen efter et

Ved "Maale Brugsforening" på Hindsholm.

spand halvdovne heste, og gik det for langsomt, blev der råbt ud af lodøren: "Mere fart på". Det var værst, hvor hestegangen var udendørs. Var den under tag, var der mere lunt, når vejret ikke var så godt. Jeg husker et sted, hvor det regnede ret meget, den dag vi skulle tærske. På et tidspunkt kom naboen på besøg. Han sagde til gårdmanden: "Er det ikke et slemt vejr for hestene og drengen?" "Nå", sagde manden "De klarer sig nok. Det er meget værre med seletøjet; det bliver så stift i sådan et regnvejr." 75 øre om dagen.

En anden oplevelse, der står skarpt i min erindring, var under krigen 1914-18. Vi fik den gang 1 Kr. Sedler blå og røde. Jeg havde vel været 8-10 år, da jeg var med min plejemor oppe hos en gårdejer, der var formand for den "Frivillige Hjælpekasse", der hvert år til jul uddelte en gave til særligt trængende. Han skød ret hånligt 5 røde papirkroner over bordet med ordene "Hæ-Hæ. Hvad vil du nu bruge så mange penge til".

Jeg havde nu efterhånden sparet så mange penge op, at jeg kunne udbetale 15 kr. i en brugt cykel. Resten 10 kr. var cykelhandleren så venlig at lade stå, til jeg kunne klare det. Det kunne jeg så i oktober, da jeg i denne måned havde en del tid til at arbejde

ude, for jeg blev konfirmeret først i oktober 1922. Så holdt skolegangen op, og barndomstiden var slut. Jeg kom ud at tjene.

Den 1. november 1922 kom jeg så i plads på Nygaard i Lumby, Nr. Lyncelse sogn. Der blev jeg i 3 år som dreng. Første år var lønnen 235 kr., der blev udbetalt med 100 kr. for vinteren, 135 kr. for sommeren. Gården var på småt 30 tdr. land, der blev drevet sådan: 2 læg med græs, 1 havre, 1 vintersæd; derefter roer, så byg, så blandsæd med udlæg af græs. Der var 2 heste, 10-11 køer plus opdræt. 2 griseseer, hvis pattegrise blev født op til Kopmands Slagteri i Odense. Vi havde også et par får samt et mindre hønse-

hold. Det var en enke, der ejede gården, og hun havde en voksen datter hjemme. Så var der 1 bestyrer, 1 karl og 1 nykonfirmeret pige og mig som dreng. Pigen og mig malkede 3 gange daglig, så arbejdsdagen var først slut kl. 7 1/2 aften. Desuden hjalp jeg til med alt forefaldende arbejde. Andet år var lønnen 275 kr og 3. år 350 kr. Da jeg derpå forlangte 500 kr, hvis jeg skulle blive 1 år til, blev det for meget. De kunne nok nøjes med en yngre, der var billigere.

Kornet sås. Ofte var der to om arbejdet.

Den ene fører maskinen, medens den anden fjerner knoldet jord og andre forhindringer for at kornet kunne komme i jorden.

Derefter søgte jeg plads på Sdr. Næraa Møllegaard som forkarl. Gårdejereren der var lidt betænkelig ved det. Jeg var jo kun 17 år og var ikke ret meget inde i brugen af maskiner, så han ville tænke over det et par dage. Men resultatet blev, at jeg fik pladsen. Så begyndte jeg på Møllegaarden 1. november 1925, og det blev til 5 gode år. Første år 500 kr., sidste, 1930, 650 kr. Om vinteren gik det ret godt. Der var skov til gården, så vi arbejdede en del træ ud - til gårdens brug samt noget til salg. Stammerne blev solgt til hjulmageren. Så kom foråret og såtiden. Jeg havde aldrig kørt såmaskine, så det var ret spændende. Da der var gået en times tid,

kom gårdejereren selv ud i marken. "Nå, hvordan går det", sagde han. "Jo, det går da", sagde jeg. Så kikkede han på det og sagde "Ja, jeg forlanger ikke, du skal lave kruseduller på det. Blot du kører ligefrem, er jeg godt tilfreds". Det gik jo i 5 år. Gården var på godt 50 td. ld., der blev drevet med græs, korn og foderroer - kålrabi og runkelroer. Desuden var der et par td. land med sukkerroer til Odense Sukkerkokeri og et stykke med cikorier til et tørreri ved Odense.

Foran fattighuset i Måle, Hindsholm.

Der var 4 heste, 12-14 køer samt en del grise, der blev leveret til Odense Eksportslagteri. Af folk på gården var der mand og kone samt en skole-søgende datter, 1 pige, 1 fodermester, mig samt 1 andenkarl samt 1 daglejer i høsten og ved skovarbejde. Det var ellers en lærerig plads på mange områder. Familien hørte til Sdr. Næraa Valgmenighed, og datteren gik i fri-skolen. Da det var meget familiært, gik jeg ofte i kirke og til møder sammen med dem, og vi tog til efterårs-møder på Ryslinge Højskole. Desuden var der inden for ungdomsforeningen en læsekreds, hvor vi købte og læste de nye bøger.

Vi var nu nået til sommeren 1930, og jeg mente, at nu da jeg havde tjent 8 år i træk, kunne det være rart med en hvilepause fra landbruget, så jeg meldte mig som elev på Askov Højskole til vinteren 1930-31. Det var en ret stor forandring fra plov til pen. Da jeg kun havde 7 års skolegang som baggrund, gik der jo en tid, inden det gik godt. Men det blev en god vinter. Da skolevinteren var slut, blev vi 3 elever, der tog plads på herregården Refsø ved Sommersted. En gård, Jordlovsudvalget havde købt med det formål, at en del af jorden skulle ud-stykket til statshusmandsbrug. Resten blev 1. august solgt til Kloppenborg Skrumsager. Da gården således skiftede ejer, rejste de to fra Askov, hvorimod jeg blev der til 1. november, hvor jeg atter rejste tilbage til Askov

Højskole som andenårselev. Det blev en god og udbytterig vinter. Sådan en vinter går hurtigt.

Sommeren 1932 fik jeg plads i Søllinge, nærmest som fodermester. Der var 1 karl foruden samt mand og kone, nygifte unge mennesker. 1. november 1932 fik jeg plads på Lumby "Fælleshjem". Der blev jeg 3 år. Det var et blandet foretagende. Nogle kaldte det "Arbejdsgården" andre "Fattiggården". Til gården hørte der 33 td. land landbrug med heste, køer, grise, høns osv. En del af produktionen blev brugt i gårdens husholdning. Beboerne var lidt mange, da der var asyl til dem, der fik alderdomsunders-tøttelse. Så var der en afdeling, hvor der boede dem, som kommunerne betalte for. Mange af dem var der kun om vinteren. Når solen kom på himlen, drog de atter ud på vejene. Disse vintergæster hjalp til med tærskning, roekørsel, brændearbejde m.m. Vi kunne ofte være 20-30 om vinteren. Om sommeren kun 15-20. Desuden boede der til tider et par husvilde familier, ofte med ret mange børn, men de holdt sig selv med kost. Der var et bestyrerpar, 2 karle, 2 piger samt nogle koner, der hjalp til med malkning, slagtning, vask og andet forefaldende arbejde i have og lignende. Det var ellers et godt sted at være. Bestyrerparret hørte til Indre Mission og Blå Kors, så der var længe mellem snapsene. (-) Lønningen, jeg fik, var ret god: 800 kr. årlig.

Efter 3 års forløb fik jeg 1. november 1935 plads i Fraugde sogn. Det var ældre folk, der havde en hjemmenværende datter. Gården var på 30 td. land, der blev drevet almindeligt. (-) Så var vi nået frem til efteråret 1938. Jeg havde nu været ude blandt fremmede i 16 år og havde i årenes Løb sparet ca. 3.000 kr. sammen, så nu ville jeg prøve noget andet. Jeg lejede et værelse i Odense; begyndte at se på ejendomme, men arbejdede forskellige steder indimellem.

Til 1. Maj 1939 købte jeg så husmandsbruget her i Troelse for 13.000 kr. med 2.500 i udbetaling. Her var 7 td. land, 1 hest, 3 køer, 1 griseso, et par smågrise samt en lille flok høns, ca. 20. Sammen med en nabo var der mælketur til Ubberud Mejeri, som vi skiftedes til at køre. Da vi havde hver

sin hest, ordnede vi det på den måde, at vi fik hver 1 krone. Det gav så 21 kr. til hver hver 14 dag, en ret god hjælp.

I 1935 var jeg blevet forlovet med Gerda Andersen fra "Engbækgaard" i Ganst. Hun var stuepige paa Dalum Landbrugsskole. Da jeg nu havde købt ejendom, blev vi gift den 11.6.1939 i Andst Kirke. Vi fik efterhånden 2 piger og 1 dreng.

Ellers er de 52 år gået, som det er gået for tusinder af husmænd. Både min kone og jeg har arbejdet lidt hist og her og har deltaget i sognets liv. Jeg har været i bestyrelsen for husmandsforeningen og sygekassen samt i biblioteksudvalget og Fredningsnævnet, planteavlssudvalg, hesteforsikring og lignende; men alt i alt mener jeg, vi har haft, hvad man kalder et godt liv.

Nybygger på Brandbjerg.

Elna Nørtoft er født i 1914. Hun voksede op på en gård i Thyregod sogn. Fra hun var 11 år gammel havde hun flere tjenesteplasser, først hos familie, senere på andre gårde. I 1935 blev hun gift med Gudmund Nørtoft, der stammede fra Kollemorten. I 1936 købte de et husmandsbrug på Brandbjerg ved Jelling. Godsets avlsbygninger brændte samme år, og godsejeren solgte jorden til Statens Jordlousudvalg.

Det første halve år, vi var gift, var vi medhjælper hos Gudmunds bror og

svigerinde. Hen på sommeren så vi en annonce i avisen fra Brandbjerg, som søgte et fodermesterpar. Vi cyklede derhen og fik pladsen med tiltrædelse den 1. november 1935. Vores løn var 34 kr. om ugen tilsammen, fri hus og 1 liter mælk daglig. Der var ingen fritid. Hvis vi tog en fridag, ville det blive trukket fra i vores løn. Jeg blev lejet til at skulle malke 20 køer, 2 gange daglig og om formiddagen hjælpe Gudmund med at vaske 26 mælkejunger.

Så gik den sommer, og vi havde fået